

Της Ανατολής τα δάκρυα

Κάθε Κυριακή μετά την εκκλησία ο κύριος Στάθης πήγαινε σε ένα καφενείο στην παραλία. Καθόταν κοντά στη θάλασσα, παράγγελλε έναν ελληνικό γλυκό, έβγαζε μια παλιά φωτογραφία και έπαιρνε βαθιές ανάσες. Κοιτούσε μια τη φωτογραφία, μια τις καπνοδόχους των διυλιστηρίων. Ανέπνεε βαθιά, λες και ήθελε να γεμίσει τα πνευμόνια του με τη βαριά μυρωδιά του πετρελαίου. Μυρωδιά τόσο διαφορετική και ταυτόχρονα τόσο ίδια με εκείνη που θυμόταν. Έκλεινε τα μάτια, κι ο καπνός γινόταν άρωμα καμένου ξύλου. Άρωμα που δεν ξεχνάς. Άρωμα που σου θυμίζει ποιος είσαι.

Εκείνο το πρωί ξύπνησε με τη μυρωδιά του ψωμιού που έψηνε η μάνα. Δέκα χρόνια τώρα, κάθε πρωί το ίδιο: το άρωμα του φούρνου, το τραγούδι της μάνας, ο ήχος των καμπάνων του Αϊ-Γιώργη που χτυπούσαν για την πρωινή λειτουργία. Σηκώθηκε και κοίταξε από το παράθυρο. Η Σμύρνη ξυπνούσε αργά. Οι δρόμοι γέμιζαν από φωνές των παιδιών που έτρεχαν προς τα σχολεία και από τα χτυπήματα των τακουριών των γυναικών που κουβαλούσαν τα καλάθια τους προς την αγορά.

«Στάθη, έλα γιαβρί μου, έλα να φας!» φώναξε η μάνα του. Κατέβηκε στην κουζίνα. Ο πατέρας και ο Γιάννης καθόταν ήδη στο τραπέζι. Ο πατέρας διάβαζε την «Αμάλθεια» με αγανάκτηση. «Τι λένε;» ρώτησε η μάνα, σκουπίζοντας τα χέρια της στην ποδιά. «Άσχημα νέα από τον Πόντο», απάντησε χαμηλόφωνα. «Λένε πως στην Τραπεζούντα μαζεύουν τους άντρες. Τους στέλνουν στα αμελέ ταμπούρ, τα τάγματα εργασίας, και κανείς δεν γυρίζει». Η μάνα σταύρωσε τον εαυτό της. «Θεέ μου, πόσο θα αντέξουμε;»

Ο Στάθης έφαγε το ψωμί του σιωπηλός. Στο σαλόνι, πάνω από το τζάκι, κρέμονταν οι εικόνες – ο Χριστός, η Παναγία, και πιο ψηλά μια εικόνα της Αγίας Σοφίας. «Αυτός είναι ο ναός μας», του είχε πει η μάνα όταν ήταν μικρότερος. «Κι ό,τι κι αν γίνει, θα έχει πάντα το φως των δικών μας μέσα του».

Το απόγευμα, ο ουρανός άλλαζε χρώμα. Ο Στάθης ήταν στον δρόμο με τους φίλους του όταν είδε το πρώτο μαύρο σύννεφο να υψώνεται από την αρμενική συνοικία. Νόμιζε πως ήταν απλώς καπνός από κάποιο φούρνο. Αλλά μετά ήρθε κι άλλος καπνός. Κι άλλος. Κι άλλος. Σαν μαύρα χέρια που άνοιγαν τον ουρανό. Οι φωνές ακούγονταν από παντού. Πρώτα σιγανά,

μετά όλο και δυνατότερα, σαν κύματα που σκάνε στα βράχια. «Φωτιά!» «Οι Τούρκοι καίνε τα σπίτια μας!» «Τρέχτε! Τρέχτε για τη ζωή σας!»

Ο κόσμος ξεχύθηκε στους δρόμους σαν ποτάμι που ξεχειλίζει. Ο Στάθης έτρεξε προς το σπίτι, το στήθος του έσφιγγε, τα πόδια του πάτησαν πάνω σε σπασμένα γυαλιά, πάνω σε αντικείμενα που κάποιος είχε ρίξει τρέχοντας. Η μάνα του βγήκε στην πόρτα, χλωμή σαν το πανί. «Πού είναι ο πατέρας; Πού είναι ο Γιάννης;» «Πήγαν στο λιμάνι να δουν αν υπάρχουν πλοία», είπε η μάνα, η φωνή της έτρεμε. «Πρέπει να πάμε κι εμείς. Τώρα αμέσως!»

Πήραν μόνο ένα σακίδιο με λίγα ρούχα. Η μάνα έκρυψε κάτω από τη μπλούζα της μια μικρή εικόνα της Παναγίας. «Αυτό τουλάχιστον», ψιθύρισε, σαν να μιλούσε στον εαυτό της, σαν να προσπαθούσε να κρατήσει κάτι που θα χανόταν για πάντα.

Οι δρόμοι είχαν γίνει κόλαση. Άνθρωποι έτρεχαν πανικόβλητοι, σώματα συγκρούονταν, άλλοι φώναζαν ονόματα στον αέρα που είχε γίνει αφόρητος από τη στάχτη, γυναίκες κρατούσαν παιδιά στην αγκαλιά τους και προσπαθούσαν να τα προστατεύσουν από το ποδοπάτημα. Πίσω τους οι φλόγες έγλυφαν τις στέγες και ο καπνός σκέπαζε τον ουρανό σαν σεντόνι θανάτου. Ο Στάθης άκουγε γύρω του κραυγές – τόσες κραυγές που νόμιζε πως θα ξεκουφαινόταν. «Μάνα, κοίταξε!» φώναξε δείχνοντας την εκκλησία του Αϊ-Γιώργη. Οι φλόγες είχαν αγκαλιάσει το καμπαναριό. Στεκόταν ακόμα, αλλά οι φλόγες το έτρωγαν αργά, αχόρταγα, αμείλικτα. Η μάνα τον τράβηξε από το χέρι τόσο δυνατά που πόνεσε. «Μην κοιτάς! Τρέχα!»

Όταν έφτασαν στο λιμάνι, το θέαμα ήταν αφόρητο. Χιλιάδες άνθρωποι στριμωγμένοι στην προκουμαία, κλαίγοντας, φωνάζοντας, ικετεύοντας να τους πάρει κάποιο πλοίο. Παιδιά χαμένα φώναζαν «Μάνα!», γυναίκες γονάτιζαν και προσεύχονταν, άντρες κοιτούσαν την πόλη να καίγεται πίσω τους με βλέμμα αποκαμωμένο. Ο Στάθης έψαχνε με το βλέμμα τον πατέρα του και τον Γιάννη. Έβλεπε χιλιάδες μάτια, χιλιάδες πρόσωπα, αλλά όχι τα δικά τους.

«Στάθη! Στάθη! Εδώ!» Ήταν ο Γιάννης. Τους έκανε νόημα από μακριά με τα χέρια ψηλά στον αέρα. Τρέξανε προς το μέρος του πατώντας και σπρώχνοντας άλλους τρομαγμένους Ρωμιούς. Ο πατέρας τους φώναξε: «Υπάρχει ένα πλοίο! Θα πάρει κόσμο σε λίγο!»

Αλλά τότε ακούστηκαν βήματα... βαριά, οργανωμένα, τρομακτικά. Τούρκοι στρατιώτες! Χώθηκαν μέσα στο πλήθος και άρχισαν να αρπάζουν τους άντρες από τις οικογένειές τους σαν να μάζευαν ζώα για τη σφαγή. Τους ξεχώριζαν και τους έσπρωχναν σε σειρές. «Όχι!» ούρλιαξε η μάνα όταν είδε να αρπάζουν τον πατέρα και τον Γιάννη. Ο πατέρας αντιστάθηκε για μια στιγμή στην προσπάθεια να καλύψει τον Γιάννη, αλλά μια κλωτσιά του στρατιώτη τον έριξε στα γόνατα. «Πάρτε τον Στάθη! Φύγετε!» φώναζε και το αίμα έτρεχε από το στόμα του. «Φύγετε τώρα!» Ο Γιάννης γύρισε και με κοίταξε τη μάνα με βλέμμα, γεμάτο πόνο. «Φρόντισέ την, Στάθη!» Κι ύστερα χάθηκε μέσα στο πλήθος των αιχμαλώτων.

Η μάνα έπεσε στα γόνατα και ούρλιαζε – ένα ούρλιασμα που ο Στάθης δεν ήξερε ότι μπορούσε να βγει από ανθρώπινο λαιμό. Την τράβηξε, τη σήκωσε με δύναμη που δεν ήξερε ότι είχε. «Μάνα, έλα! Πρέπει να φύγουμε!» Με δάκρυα που έκαιγαν, ανέβηκαν στο πλοίο.

Μέσα στο πλοίο δεν υπήρχε χώρος ούτε να σταθείς. Σώματα στριμωγμένα παντού, μυρωδιά ιδρώτα, φόβου και απελπισίας. Η μάνα καθόταν σε μια γωνιά και έκλαιγε σιωπηλά. Το κορμί της ταρακουνιόταν. Ο Στάθης κάθισε δίπλα της, ανίκανος να μιλήσει, ανίκανος να κινηθεί.

Δίπλα τους, μια ηλικιωμένη γυναίκα κρατούσε ένα άδειο μαντήλι στα χέρια της. Το χαίδευε με τρυφερότητα, σαν να ήταν το πιο πολύτιμο πράγμα στον κόσμο. «Τι έχεις εκεί, γιαγιά;» ρώτησε ο Στάθης. Η γυναίκα τον κοίταξε με μάτια που είχαν δει πάρα πολλά και που είχαν κλάψει πάρα πολύ. «Εδώ μέσα είχα χώμα από τον Πόντο», είπε με τρεμάμενη φωνή. «Από το χωριό μου, την Κερασούντα. Μου το πήραν στο λιμάνι της Τραπεζούντας, μα το νιώθω ακόμα. Το χώμα της πατρίδας μου». «Πώς σε λένε;» ρώτησε η μάνα του Στάθη, σκουπίζοντας τα δάκρυά της με το μανίκι. «Σόνια», απάντησε η γυναίκα. «Ήμουν δασκάλα κάποτε. Δίδασκα τα παιδιά μας να διαβάζουν τον Όμηρο. Α τώρα... α τώρα τιδεν πα 'κι έχω. Ούτε σπίτι, ούτε σχολείο, ούτε πατρίδα».

Ο Στάθης την κοίταξε. «Αλλά το χώμα το έχετε ακόμα, έτσι δεν είναι; Στην καρδιά σας. Κι από 'κει δεν μπορεί να το πάρει κανείς». Η Σόνια χαμογέλασε πικρά με ένα χαμόγελο που πονούσε να το βλέπεις. «Ναι, γιαβρίμ, δίκιο έχεις. Αυτά τα χώματα ήταν δικά μας για χιλιάδες χρόνια. Μας τα πήραν με τη βία, μα κανένας δεν θα τα βγάλει από την ψυχή μας. Θα είναι για πάντα δικά μας».

Τη νύχτα, καθώς το πλοίο σαλπάριζε και η Σμύρνη έγινε μια κόκκινη λάμψη στο βάθος, η Σόνια άρχισε να διηγείται. Η φωνή της ήταν σιγανή, αλλά γερή. Μίλησε για τον Πόντο, για τα χωριά που άδειασαν σαν να τα φύσηξε ο άνεμος, για τις πορείες μέσα στα χιονισμένα βουνά όπου γυναίκες και παιδιά άφηναν την τελευταία τους ανάσα και έμειναν άταφοι. «Τους άντρες μας τους έστελναν στα αμελέ ταμπούρ», είπε. «Ο Καπετανίδης το έγγραφε στην «Εποχή», προσπαθούσε να μας προειδοποιήσει. Τον κρέμασαν πέρυσι στην Αμάσεια. Οι Τούρκοι λέγανε πως τα τάγματα ήταν για εργασία. Αλλά ήταν για θάνατο. Χτίζανε δρόμους που δεν οδηγούσαν πουθενά. Και όταν πέθαιναν από την πείνα, από το κρύο, από τα χτυπήματα, κανείς δεν τους έθαβε. Τα κόκαλά τους μένουν ακόμα εκεί».

«Τι απόγινε ο άντρας σου;» ρώτησε η μάνα του Στάθη. «Τον πήραν το 1916. Δεν τον ξαναείδα». Η Σόνια σταμάτησε, κοίταξε το άδειο μαντήλι. «Μα τον έχω μέσα μου. Και τον γιο μου που τον σκότωσαν επειδή μιλούσε ελληνικά. Δώδεκα χρονών ήταν. Δώδεκα. Και την κόρη μου που χάθηκε στις πορείες – την άφησα για λίγο να πάρω νερό κι όταν γύρισα δεν την ξαναβρήκα. Όλους τους έχω. Εδώ». Χτύπησε το στήθος της. Τότε κατάλαβε ό Στάθης πως η Σόνια δεν ήταν γριούλα. Πρώτη φορά έβλεπε νέα γυναίκα με γκριζα μαλλιά.

Ο Στάθης την άκουσε και σκέφτηκε τον πατέρα και τον Γιάννη. Πού ήταν τώρα; Ζούσαν ακόμα; Ή ήταν ήδη... «Μη χάνεις την ελπίδα, παιδί μου», του είπε η Σόνια σαν διάβασε τις σκέψεις του. «Εμείς οι Έλληνες έχουμε αντέξει χειρότερα. Οι εκκλησιές μας μπορεί να σώπασαν, τα μοναστήρια μας να λεηλατήθηκαν, η Παναγία Σουμελά να έμεινε πίσω. Αλλά η πίστη δεν ξεριζώνεται. Κι ό,τι είναι γραμμένο με αίμα μένει ελληνικό στη μνήμη μας».

Όταν το πλοίο έφτασε στον Πειραιά, ο Στάθης βγήκε στο κατάστρωμα. Η μάνα του τον ακολούθησε, τα μάτια της κόκκινα από το κλάμα. Δεν είχαν τίποτα – ούτε σπίτι, ούτε περιουσία, ούτε πια τον πατέρα και τον αδερφό τους. Κοίταξε πίσω, προς την Ανατολή. Ο ήλιος ανέτειλε από εκεί, φωτίζοντας τη θάλασσα με χρυσό φως. «Εκεί είναι η μάνα μας», ψιθύρισε.

Η μάνα τον αγκάλιασε. «Και όσο ζούμε, δεν θα χαθεί. Να θυμάσαι, Στάθη: μπορεί να άλλαξαν οι αιώνες στην Αγία Σοφία, μπορεί να άλλαξαν οι πόλεις μας, μπορεί να μας έδιωξαν σκληρά και βάρβαρα. Όμως η ιστορία δεν ξεριζώνεται. Κι ό,τι κι αν γίνει, θα έχει πάντα το φως των δικών μας μέσα της».

Χτύπησαν οι καμπάνες της εκκλησίας και ο Στάθης άνοιξε τα μάτια. Ο καφές του είχε κρυώσει. Οι καπνοδόχοι των διυλιστηρίων συνέχιζαν να βγάζουν καπνό. Τόσα χρόνια πέρασαν. Ριζώσαμε εδώ, σκέφτηκε, ανάμεσα στις καμινάδες και τα εργοστάσια. Χτίσαμε ζωές, οικογένειες. Αλλά η μυρωδιά της Ανατολής δεν έφυγε ποτέ.

Κοίταξε τα γεροντικά του χέρια. Θυμήθηκε τη μάνα, τη Σόνια, τον πατέρα, τον Γιάννη. Όλοι τους έφυγαν. Αλλά όχι η μνήμη. «Κι ό,τι κι αν γίνει», ψιθύρισε στον εαυτό του, «θα έχει πάντα το φως των δικών μας μέσα της». Πλήρωσε τον καφέ και σηκώθηκε να φύγει. Η Ανατολή έμεινε πίσω. Αλλά το φως της μας ακολουθεί ακόμα.

Πηγές:

1. Βιβλίο Ιστορίας Γ΄ Λυκείου Γενικής Παιδείας - Κεφάλαιο για τη Μικρασιατική Καταστροφή
2. Βιβλίο Ιστορίας Γ΄ Λυκείου Προσανατολισμού - Ενότητα για τη Γενοκτονία των Ποντίων
3. «Διδάσκοντας την Ιστορία του Πόντου» - Βιβλίο του καθηγητή (Γενική Γραμματεία Θρησκευμάτων ΥΠΑΙΘΑ, Έδρα Ποντιακών Σπουδών ΑΠΘ)
4. Ιστοσελίδα Ειδικής Συνοδικής Επιτροπής Πολιτιστικής Ταυτότητας της Εκκλησίας της Ελλάδος